

УДК 070:504(477)

НОВІ ПОСТАНОВКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ В МАС-МЕДІА

Г. Гопко

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: hannusia@gmx.net*

Автор досліджує тип стосунків “людина — довкілля” у ХХ столітті та на початку ХХІ, аналізує вплив процесів глобалізації на стан довкілля. Глобалізація посилила надмірне і безвідповідальне вичерпування ресурсів одних країн іншими. Безвідповідальне ставлення політиків, чиновників до проблем природи призводить не лише до зниження якості життя певного народу, етносу, підвищення кількості смертельних захворювань, а й до зниження народжуваності, — що є елементами прояву геноциду.

Ключові слова: глобалізація, економіка, екологічна журналістика, політика, забруднення довкілля, природа.

**Це не так просто, коли міняється ландшафт,
це означає, що щось зникає і рветься в душі.**

Нідерландський філософ Гейзінга

“Суворі статистика стверджує: Україна перебуває на порозі екологічної катастрофи. Причому настільки серйозної, що порівняно з нею може потьмяніти навіть чорнобильський удар. Утім, поріг біди ми, здається, вже встигли переступити. Свідчення цього — значна частина населення країни просто не доживає до пенсії. Суцільна зона відчуження. Про існування екологічних проблем більшість наших людей довідалася у 1986 році”, — пише газета “Високий замок”. (Стаття написана на замовлення нового політичного об’єднання “Еко+25%”).

Справді, Чорнобиль став темою номер один в світі. Західні мас-медіа використали екологічну катастрофу, щоби показати реалії життя в Радянському Союзі: “в момент катастрофи відбулось приховування даних та інформації не лише перед росіянами, але й перед світом” (20; 183). Чорнобильська катастрофа привернула увагу світових мас-медіа до екологічних проблем України. В 2000 році німецький журнал “Deutschland” ілюструє статтю “Екологічна політика та екологічний журналізм: німецький досвід як шанс для України” фотографією із Чорнобиля та звертає увагу на те, що “частка відносно чистих територій України становить всього 7 % від загальної земельної площі”. Автор статті радить українським політикам перейняти досвід Німеччини, де екологічна політика є постійною складовою державної політики з початку 80-х років.

Ситуація із захистом, охороною та збереженням довкілля в Україні має свої “національні” особливості, однак вона є типовою для більшості країн світу. Варто визнати той факт, що політики світу згадують про захист довкілля як один із пріоритетних напрямків діяльності відразу після масштабних катастроф, стихійних лих, котрі забирають сотні людських життів, завдають непоправної шкоди певному регіону і, звісно, приносять величезну матеріальну шкоду.

Заклик усіх до сталого розвитку — тобто такого використання природних ресурсів, котре б задовольняло потреби сучасних поколінь і не ставило під загрозу життя майбутніх — уперше пролунав на конференції в Ріо-де-Жанейро (1992), вдруге — на Всесвітньому Саміті зі сталого розвитку в Йоганесбурзі (2002), котрий підсумував результати перших десяти років намагань людства розвиватися шляхом сталого розвитку. Як стверджують російські науковці, не лише добро приносять такі акції міжнародного рівня. Екологічні труднощі починають відігравати роль інструменту для вирішення політичних проблем і служать джерелом нового типу збагачення” (15; 11).

Справді, скільки б нових термінів чи понять не придумували політики, не пропонували економісти, світ спокійнішим та екологічно безпечнішим не стає. Нові покоління все гостріше відчувають дефіцит чистого повітря, води і продуктів. Економічні заходи, котрі вживають для подолання екологічних проблем, є мало ефективними. Оскільки економіка не рахується з природою. У гонитві за кращим життям, максимальним одержанням прибутків людина намагається якомога більше експлуатувати природу, експериментуючи на ній, і таким чином створює для себе небезпечні пастки для власного життя. Як приклад — масштабне застосування отрутохімікатів (а саме — пестицидів) у сільському господарстві в радянські часи. Тоді першим провісником трагедії глобального масштабу, котра очікує людство, стала резонансна книга Рахель Карсон “Мертва весна” (1962), яка звернула увагу на повільне отруєння, викликане використанням пестицидів, зокрема ДДТ (22; 5). Робота мала величезне значення: приховані почуття невдоволення руйнування довкілля були чітко сформульовані. Заголовок навіював суть змісту: колись настане весна, коли вже нічого не розквітне. Сьогодні сотні тисяч тон протермінованих, непридатних до використання пестицидів завдають непоправної шкоди здоров’ю людини та забруднюють довкілля.

Чому людина розвинула такий вид діяльності, що знищує довкілля, а їй самій загрожує небезпекою? Відповідь на це запитання у 1967 році дав американський науковий часопис Science. Стаття Лінна Вайта “Історичні корені екологічної кризи” зчинила галас. Вайт виходив з того, що всі види, отож — і людина, час від часу можуть негативно впливати на довкілля. Але те, що почалося з перших років XIX століття і продовжується сьогодні, має істотно новий характер — руйнування природи у світовому масштабі. Найближча причина лежить у стикуванні в XIX столітті науки і технології та їхньому розвитку, що визначаються шкалою цінностей, яку Вайт називає “типово християнською гординею”. На його думку, люди повинні знову надати Землі сакрального характеру у формі пантеїзму, за яким Бог ототожнюється з природою, або у формі, близькій до східних віросповідань. Адже в Книзі Буття 9,1-2 сказано: “Плодіться та розмножуйтесь, та наповнюйте землю! І ляк перед Вами, і страх перед Вами буде поміж усією звіриною, і між птаством, і рибами моря. У Ваші руки во-

ни віддані”. Людина неправильно витлумачила цю настанову. Не корисливе чи байдуже ставлення до природи визначено людині Книгою Буття, їй було визначено стати охоронцем, дбайливим управителем землі, єдиної годувальниці (10; 20).

Однак людина бездумно вичерпувала ресурси природи. Задоволення потреб у продуктах харчування, одязі, житлі та ціла низка різновидів комфорту видавалися доступними для всіх, принаймні у недалекому майбутньому. Невгамовний порив до розвитку, що знаходив своє наївне вираження у девізі: “вище, швидше, даліше”, досягнув кульмінації під кінець золотих шістдесятих, коли з ентузіазмом вітали пробні польоти “Конкорду”, і нарешті, у 1969 році, коли висадка “Аполлона” на Місяць стала фактом. Однак жажливим є те, що під час відкриттів, наукових досягнень не звертали увагу на інший бік медалі, не шукали відповіді на запитання: чи принесуть наші успіхи користь довікллю, в якому ми живемо?

І вже в 1972 році, з виходом у світ першої доповіді Римського клубу під назвою “Межі росту” та британської публікації “Проект виживання”, поволі став зрозумілим повний обсяг проблематики: є межі, які безкарно порушувати не можна. Існує межа зростання кількості населення Землі, межа експлуатації корисних копалин та межі розповсюдження викидів.

Розуміння межі зростання не притаманне тим, хто прагне збагачення за рахунок ресурсів природи. На початку XXI століття експлуатація природи набула нового характеру і частково відбувається під прикриттям глобалізації. У релігійних матеріалах, а саме — Декларації ювілейного помісного собору української православної церкви Київського патріархату, присвяченого святкуванню 2000-ліття Різдва Христового, написано: “Глобалізація в економіці пов’язана з виникненням транснаціональних корпорацій і світових банків, де зосереджені значні матеріальні і фінансові ресурси. Ці структури мають необмежену владу, яка не підпорядкована урядам і народам. Вони не знають державних кордонів, не рахуються з етнокультурою і не турбуються про збереження екології і демографічної стабільності, байдужі до релігійних традицій народів. Визнаючи неминучість глобалізації, яка в основному спрямована на підвищення матеріального рівня, розповсюдження інформації, а також на виробничо-підприємницьку діяльність, Церква звертає увагу на суперечність цих процесів і пов’язану з ними небезпеку для людства. Глобалізація має бути поставленою у залежність і під контроль вічних духовних цінностей”.

“Деякі корпорації вже сьогодні могутніші за держави. Чи є в світі сили, що вгамують їхні вовчі апетити?” — запитує лідер суперечливої та надзвичайно активної напередодні виборів партії Віталій КОНОНОВ у статті “ЗЕЛЕНА РЕВОЛЮЦІЯ!? ТАК!!!”. У науковій статті “Глобальна криза цивілізації як криза управління індустріальним суспільством”, надрукованій у віснику “Філософія. Політологія” (2002. — Ч. 38-41) відзначено, що “глобалізація, як і кризові явища, що її супроводжують, є наслідком розвитку сучасного суспільства. Глобалізаційні процеси економіки, політичної сфери, цивільного суспільства виступають як взаємозалежні, взаємопересічні процеси, котрі мають єдине джерело — постіндустріальні зміни в способі виробництва матеріальних благ, через які і відбуваються зміни в системі управління, нарешті, виникає новий спосіб виробництва. Своє віддзеркалення глобалізація отримала, безумовно, у першу чергу,

в економіці, де вона виявляється: у швидкому і зростаючому масовому виробництві, глобалізації споживання і торгівлі, винятково швидкому освоєнні нових ринків, появі нових послуг, стиранні всіляких границь, росту обміну товарами, послугами, технологіями між народами. Але додатково це веде до поширення специфічного економічного способу мислення (rationality), заснованого на категорії доходу, ринковому фетишизмі, феномені “економічної людини”, абстрактного індивіда, про якого відомо лише те, що він — споживач. Власне кажучи, це і є концептуальним обрамленням суспільства споживання в економіці. У суспільній свідомості основою для цієї системи стає розуміння володіння власністю, грошима як заставою щасливого життя. Але разом з тим, росте усвідомлення того, що у сучасному суспільстві має місце невідповідність матеріальних і духовних потреб, існує перекис на користь матеріальних потреб, котрі притаманні “економічній людині”.

Україна активно долучається до ринкової економіки, намагається перейняти досвід західних країн не лише в управлінні державою, впровадженні законів. Важливим є об’єктивний погляд та відсторонення від принципів позитивізму і надмірного споживацтва, характерних для країн Заходу, аби не сприяти загостренню екологічної кризи. Адже проблемами довкілля не надто переймаються українські політики, котрі, як правило, зациклені на власному збагаченні, шлях до котрого переважно лежить через руйнацію природи, вичерпування її ресурсів. Відповідальні чиновники за довкілля не читали Конституції України, котра “гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров’я довкілля, закріпивши за державою забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України». Радіо “Свобода” в матеріалі “Україна має йти до кращої долі!» за 24 листопада 2004 року опублікувало звернення екологічних громадських організацій до громадян України: “ Сотні фактів свідчать про хижацьке ставлення до природи на всіх рівнях влади, абсолютну неприоритетність для влади екологічної тематики. Це неприпустимо у післячорнобильській Україні, майже вся територія якої є зоною екологічного лиха. Наслідки — погіршення стану здоров’я населення, скорочення тривалості життя, стабільне перевищення смертності над народжуваністю, зростання онкозахворювань”.

Природозахисники України не прагнуть матеріальних благ за рахунок погіршення довкілля. “Розрекламоване “економічне зростання” відбулось здебільшого в найбрудніших галузях — енергетиці, металургії, хімії, нафтопереробці. Майже немає структурних змін у господарюванні для зменшення енергетичної залежності країни, розвитку високих технологій. Практично всі масштабні технічні проекти останніх років мали риси екологічних, економічних та правових авантюр. Ішло будівництво без позитивних висновків екоекспертизи, техніко-економічних обґрунтувань, або й узагалі без проектів та кошторисів. А коли виникали скандали — оформлювали сумнівні папери. Так було з добудовою Ташлицького гідровузла, реакторів ХАЕС-2/РАЕС-4, будівництвом судноплавного каналу через Дунайський біосферний заповідник та Одеського автобану”.

Як пише інше Інтернет-видання — “Проективісти” у статті “Екологія та жінки” — “Екологічна криза почала проявлятися ще з середини 50-х років. Саме цей час можливо умовно вважати за початок безконтрольного періоду екс-

плату за природу, а, отже, і її забруднення. Щорічно у природний обіг вводилося близько 1,5 млрд. тонн сировини — це майже 30 тонн на кожного громадянина України. В результаті цього обсяг накопичених відходів від добувної, енергетичної, металургійної та деяких інших галузей промисловості становить уже близько 15 млрд тонн, набагато більше потрапило в воду і повітря. Причина — бездіяльність природоохоронних інституцій та застарілі екологонебезпечні промислові технології”.

Однак акцент статті зроблено на погіршенні здоров'я жінок, що завдасть непоправної шкоди генофонду України. “Серед жінок, які працюють у невідповідних санітарно-технічних умовах, кожна друга зайнята на робочому місці, де запиленість та загазованість повітря робочої зони перевищує ГДК шкідливих речовин або промислового пилу. Це, звичайно, відбивається на стані їхнього здоров'я. Але парадоксальність ситуації полягає в тому, що жінки радше згодні працювати на шкідливому виробництві, ніж не працювати ніде. Багато з жінок, які працюють у шкідливих умовах, до останнього приховують свою вагітність, щоб одержувати вищу платню. Щодо стану здоров'я населення України, 80% захворювань та пов'язаних з ними трагічних випадків припадає на “хвороби віку”, серед яких лідерами є серцево-судинні, злоякісні пухлини, тиреотоксикоз, цукровий діабет, бронхіальна астма тощо. Саме екологічна криза є одним з головних чинників цих хвороб. За соціологічними даними, 81,5% жінок та 72,6% чоловіків відчувають екологічну небезпеку”.

Зв'язок між забрудненим довкіллям в Україні та низькою народжуваністю очевидний. “Україна б'є світові рекорди щодо втрат населення” — саме такі уривки із доповіді ООН “Народонаселення: завдання та цілі розвитку”, презентованій у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку, було процитовано 11 вересня 2005 року журналістами 5 каналу та іншими. Зокрема, у інформаційних повідомленнях йшлося про те, що 2005 року кількість населення світу досягла 6,5 мільярда осіб. Це майже на 380 мільйонів більше, ніж у 2000 році. Однак, у деяких країнах — переважно європейських — кількість населення зменшується. У списку дев'яťох таких держав Україна посідає друге місце. На першому — Росія.

За прогнозами демографів, як повідомляє Центр новин ООН, від 2000 до 2050 року українців стане менше на 23 мільйони. Також зменшиться кількість жителів низки інших європейських держав.

Однак національні канали, провідні газети не спромоглися дати відповідь на запитання: чи справді ситуація є такою трагічною, чи це замовлені дані, озвучені авторитетною організацією? Якщо так, то чому склалася така ситуація, хто за нею стоїть, кому вигідне зменшення населення в Україні та європейських країнах? У яких економічних, соціальних умовах живуть українці? Чому забруднене довкілля, котре сприяє смертності, ніхто не покращує?

Однак поки що правдивим та місійним висвітленням проблем, наданням їм фахової оцінки займаються представники духовенства. Зокрема, у вищезгаданій декларації проблема забруднення довкілля посідає сьоме місце, однак відзначена як найсерйозніша. “Однією з головних причин забруднення навколишнього середовища є небачене і невинуватене зростання суспільного споживання у високорозвинених країнах, де прагнення до необмеженого достатку і розкоші стало нормою життя. Екологічна криза є наслідком гріхопадіння людей і їх відчуження від Бога. Криза душі призвела до екологічної кризи”.

У матеріалі “Споконвіку було Слово”: Релігія та політика — як розуміють їхній взаємозв’язок в Україні?”, що вийшов на радіо “Свобода” 4 вересня 2004 року, журналісти згадують про проблеми довкілля через поезію під назвою “Содом” українського поета Микола Руденка.

*Вп’ялись, як воші у старий кожух,
У тебе, Земле...
Плодимось без міри...
Нової ми не осягнули віри,
А Божий образ вже давно пожух.
Уміємо смоктати кров земну
І в пащі двигунів її вливати.
Планета стогне, ніби хвора мати,
Що в дітях не зазнала талану.
Річок нема — є стоки нечистот.
Лісів нема — самі сміттєві купи.
Лежать колоди, мов холодні трупи,
Та бовваніє на галяві дот.
А проти нього сотні мегатонн
Громадяться в таємних арсеналах.
Один удар, один смертельний спалах —
І потече розтоплений бетон.
Та ми, закохані в цей хижий світ,
Самі себе вважаємо богами.
І хоч немає ґрунту під ногами,
В чужі світи готуємо політ.*

Окрім цього, “Свобода” має своє пояснення, чому в Україні за 14 років Незалежності і досі актуальні проблеми не вирішуються. У статті “Коріння українських проблем” за 25 серпня 2005 року журналісти пишуть: “Тоталітарний лад нищив громадянську ініціативу і привчав маси населення до повсякденного беззаконня як до норми життя. Колоніальний режим ламав національну самосвідомість і культуру, деформував структуру економіки України в інтересах метрополії, не переймався захистом довкілля від будованих за вказівкою Кремля індустриальних монстрів, зрештою, формував рабськи залежну від себе квазіеліту, нездатну на захист українських інтересів”.

Саме зараз час одуматися і зрозуміти, якого майбутнього ми прагнемо. І незважаючи на те, що власне **прихована екологічна криза заважатиме економічному розвитку та європейській інтеграції України**, — саме про це було заявлено представниками ООН 5 червня 2005 року у Всесвітній день охорони навколишнього природного середовища, ми повинні рятувати Україну від байдужості чиновників та космополітів. Не заради місця у Європейському Союзі чи Світовій організації торгівлі, а заради збереження нації, котра має неповторну історію та унікальні цінності. Саме українські цінності здатні врятувати світ від криз.

1. *Берлова Ольга*. Некоторые аспекты экологических паблик рилейшнз в России. — М., 1998. — С.14.
2. *Дейлі Герман*. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. — Київ, 2002.
3. *Дітер Гайнріх, Манфред Гергт*. Екологія dvt-Atlas. — Київ, 2001.
4. *Доробнохід М.І.* Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна. — Київ, 2002.
5. *Етьєн Фермес*. Очі панди. — Л, 2000.
6. Конституція України. — Київ, 1996.
7. *Кравченко І.І.* Экологическая теория в современных теориях общественного развития. — М., 1992.
8. *Лось В.А.* Человек и природа. Над чем работают и о чем спорят философы. М., 1978.
9. *Маклярский Б.М.* Экологический бумеранг. — М., 1980.
10. *Моисеев Н.Н.* Современный антропогенез и цивилизационные разломы. (Эколого-политологический анализ). — М.: Изд-во МНЭПУ, 1994. — 47 с.
11. *Моисеев Н.Н.* Судьба цивилизации. Путь разума. — М.: Языки русской культуры, 1985. — 260 с.
12. *Монин А.С., Шишков Ю.А.* Глобальные экологические проблемы. Н-п серия “Науки о Земле”. — М.: Знание, 1990. — Ч. 7.
13. Порядок денний на 21 століття. Програма дій з подальшого впровадження. — Київ: Інтелсфера, 2000.
14. Специфика философского знания и проблема человека в истории философии. — М., 1989.
15. *Тоффлер Єлвін*. Третя хвиля. — М., 2002.
16. Філософія. Курс лекцій: Навчальний посібник.
17. *Хесле В.* Философия и экология. — М., 1993.
18. Хрибар Сергій. Экологическое в Библии. Серия “Природоохранная пропаганда”. — Київ, 2003.
19. *Шарон М. Фридман, Кенет А. Фридман*. Пособие по экологической журналистике. — М., 1998. — С. 6.
20. *Doswiadczenie europejsko-amerykanske. Polska.* — Chensochowa, 2000. — 329 с.

Список та приклади видань:

1. Радіо “Свобода”
2. <http://www.un.kiev.ua/ua/pressroom/news/572/>
3. <http://www.kievpatr.org.ua/structura.html>
4. <http://proeco.visti.net/health/h12/hlpb2/lett02.htm>
5. <http://ukraine.radiosvoboda.org/article/2005/08/>
6. <http://www.5tv.com.ua/newsline/184/0/13531/>
7. http://www.greenparty.org.ua/ua/about/conventions/last_conv2.php
8. “Високий замок” від 17.11.2005 № 211 (3222), стаття Україна на порозі екологічної катастрофи.

**NEW RAISING OF ECOLOGICAL PROBLEMS
OF UKRAINE IN MASS-MEDIA****Нанна Нопко**

L'viv Ivan Franko National University

79000 Lviv, Universytetska Str. 1

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: hannusia@gmx.net

The author investigate the relationships “man — environment” during last century and at the beginning of 21st, analyses impact of globalization on environment. Globalization rocket up excessive & irresponsible usage of environment resources of one country by others. Irresponsible attitude of politics and officials to environmental problems results in not only decreasing life level of some certain nations (ethnos) but also in increasing the number of fatal illnesses, birthrate decreases which in combination are the elements of genocide.

Key words: globalization, economy, environmental journalism, politics, nature, polluting of the nature.

Стаття надійшла до редколегії 11.12.2005